

УДК 343.9:355.1(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.2.21>

Юрій Володимирович Орлов,

доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
навчально-науковий інститут № 1,
кафедра кримінального права і кримінології (завідувач);

<https://orcid.org/0000-0003-1981-0794>,
e-mail: orlov1284@ukr.net

Сергій Володимирович Щебетун,

Головне управління Національної поліції в Харківській області,
полк поліції особливого призначення (командир),
e-mail: nutabird@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ І ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ

Статтю присвячено дослідженню проблем формування та реалізації кримінально-правової політики протидії тероризму та збройній агресії. Виявлено, описано та пояснено наявні протиріччя між логіками миру і війни в контексті конкуренції анти-терористичної та антивоєнної парадигм. Доведено, що такі суперечності призводять до неправильного застосування закону та порушення принципу рівності громадян перед ним. Запропоновано шляхи усунення цих протиріч шляхом зміни підходів до кваліфікації терористичних злочинів і врахування збройного конфлікту як контекстуального елемента складу відповідних суспільно небезпечних діянь.

Ключові слова: тероризм, терористичний акт, агресія, контекстуальний елемент, збройний конфлікт, воєнний злочин, колабораційна діяльність, державна зрада, кримінально-правова політика, кваліфікація.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Формування та успішна реалізація належної, адекватної широкому соціальному контексту кримінально-правової політики будь-якої держави, особливо тієї, що перебуває у стані війни, є однією з ключових умов збереження стійкості правової системи, забезпечення захисту прав людини, інтересів суспільства і держави, довкілля, міжнародного правопорядку, а також встановлення історичної правди як елемента перехідного правосуддя. У цьому зв'язку заслуговує на особливу увагу той факт, що з початком збройної агресії росії проти України у вітчизняному правовому полі сформувалась унікальна ситуація: паралельно реалізуються два напрями кримінально-

правової політики – антитерористичний та антивоєнний. Причому в низці випадків між ними спостерігається комплементарність, проте часто вона поступається місцем штучно створеній конкуренції, що призводить до неадекватного застосування кримінально-правових норм. Ця ситуація вимагає концептуального перегляду та зміни підходів.

Стан дослідження проблеми

Проблеми кримінально-правової протидії терористичним злочинам і злочинам, пов'язаним зі збройною агресією, опинилися у фокусі наукової уваги Н. О. Антонюк, В. І. Борисова, В. О. Глушкова, Ю. Б. Данильченка, О. О. Дудорова, В. П. Ємельянова, О. О. Житного, О. М. Литвинова, Р. О. Мовчана, В. О. Навроцького, Є. О. Письменського, В. В. Сокурєнка, В. О. Тулякова, П. А. Фріса, М. І. Хавронюка, В. В. Шаблистого, К. В. Юртаєвої, А. М. Яценка та інших дослідників. Водночас і досі не розроблено чітких критеріїв для розмежування антитерористичного та антивоєнного сегментів кримінально-правової політики в умовах міжнародного збройного конфлікту, що відбувається на території України внаслідок збройної агресії росії.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є виявлення, опис і пояснення основних суперечностей між наявною кримінально-правовою політикою протидії тероризму та збройній агресії і тією, що вважається належною, а також формулювання пропозицій щодо усунення виявлених проблем.

Завданнями дослідження є:

- визначення показників стану кримінально-правової протидії тероризму;
- виявлення та опис невідповідностей і протиріч між суспільним запитом та наявною кримінально-правозастосовною практикою у сфері протидії тероризму та відсічі збройної агресії;
- встановлення можливих шляхів усунення виявлених суперечностей.

Наукова новизна дослідження

Удосконалено наукові засади забезпечення комплементарності кримінально-правової політики у сфері протидії тероризму та відсічі збройної агресії. Подальшого розвитку набуло розуміння ролі збройного конфлікту як контекстуального чинника при оцінці посягань на життя й здоров'я військовослужбовців та інших представників сектору безпеки і оборони України.

Виклад основного матеріалу

Агресія російської федерації проти України, що розпочалася 20 лютого 2014 р., виявила цілий комплекс проблем не лише у сфері

забезпечення національної безпеки та захисту державності від загроз військового характеру, а й у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, пов'язаної зі збройною агресією. Як відомо, першою реакцією на активізацію діяльності незаконних збройних формувань на території Донецької та Луганської областей стало оголошення про початок проведення Антитерористичної операції (далі – АТО)¹, починаючи з 14 квітня 2014 р., та розгортання правозастосовної діяльності саме в антитерористичній парадигмі з відповідними правовими режимами², обмеженнями й наслідками, що з неї випливають.

Водночас паралельно формувалась та реалізовувалась політика відсічі збройної агресії. Красномовним є Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором³. Незважаючи на визначення агресії, закріплене в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 р. (зокрема, як заслання державою озброєних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, що здійснюють акти збройного насильства проти іншої держави – п. «g» ч. 1 ст. 3), а також на численні дипломатичні зусилля щодо визнання росії державою-агресором, а її дій проти України – актом агресії, включаючи окупацію та анексію частини територій, українські правоохоронні й судові органи у кримінально-правовому вимірі наполегливо продовжували кваліфікувати

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»: Указ Президента України від 14.04.2014 № 405/2014 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014> (дата звернення: 28.02.2025).

² Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України від 02.09.2014 № 1669-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18> (дата звернення: 28.02.2025).

³ Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором: постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 № 129-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19> (дата звернення: 28.02.2025).

такі дії як тероризм. Ця двоїстість, стан якої описується в наукових працях Ю. Б. Данильченка [1; 2] та В. В. Сокурєнка [3], знайшла своє відображення в концептуалізації і техніко-юридичному оформленні логіко-семантичної конструкції «агресія шляхом підтримання терористичної діяльності» (зокрема, використовується у преамбулі Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»¹). З юридичної точки зору – це нонсенс. Згадані два феномени – агресія і тероризм – не можуть бути поєднані в єдиній логіко-юридичній конструкції, адже вони належать до різних сфер суспільно небезпечних діянь і оцінюються в різних парадигмах, перцептивно-мисленнєвих системах. Агресія є значно складнішим феноменом, ніж тероризм, оскільки поглинає його та виводить систему зовні схожих діянь на принципово інший рівень цілепокладання, організації й концептуалізації. Відповідно, рівень осмислення та реалізації контрзаходів, зокрема в межах кримінально-правової політики, також має бути якісно іншим.

Натомість лише 30 квітня 2018 р. відбувся умовний перехід від антитерористичного формату та формату відсічі збройної агресії через комплекс заходів у межах операції Об'єднаних сил (далі – ООС). Більше чотирьох років знадобилося для того, щоб спробувати адаптувати державну безпекову, кримінально-правову політику до запитів протидії агресії в контексті міжнародного збройного конфлікту. Водночас повноцінний концептуальний та правозастосовний транзит не відбувся. Про це свідчить декілька обставин.

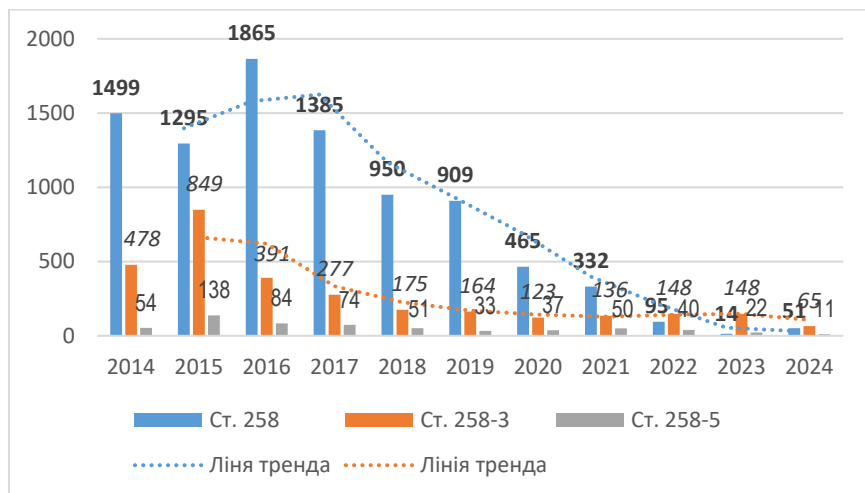
По-перше, рішення про початок проведення ООС, яке було ухвалене Радою національної безпеки і оборони України та затверджено Указом Президента України 30 квітня 2018 р. № 116/2018, має назву «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях»². Тож фактично йшлося лише про масштабування АТО, певну зміну в організації та управлінні її проведенням.

По-друге, на правозастосовному рівні у форматі діяльності правоохоронних і судових органів не відбулося жодних змін. Так звані Донецька народна республіка (далі – ДНР) та Луганська народна республіка

¹ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення: 28.02.2025).

² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» : Указ Президента України від 30.04.2018 № 116/2018 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/2018> (дата звернення: 28.02.2025).

(далі – ЛНР) продовжували визнаватися терористичними організаціями. За участь у них так само притягали до кримінальної відповідальності за ст. 258-3 Кримінального кодексу України (далі – КК України), а низка фактів застосування зброї, обстрілів з боку тимчасово окупованих територій, атаки на цивільні об'єкти й інші типові прояви збройного конфлікту кваліфікувалися як теракти (ст. 258 КК України). Це підтверджується статистичною картиною за 2014–2021 рр. (див. рис. 1).

Примітка: вісь абсцис – роки; вісь ординат – кількість випадків.

Рис. 1. Графічне зображення динаміки відтворення злочинів, передбачених статтями 258, 258-3 та 258-5 КК України (2014–2024)

Із аналізу статистичних даних чітко видно, що за умов існування на території України міжнародного збройного конфлікту, який є наслідком і проявом збройної агресії російської федерації проти нашої держави, від самого початку такого конфлікту сформувався кримінально-правозастосовний підхід саме в антитерористичній логіці. Такий підхід зовсім не відповідав фактичним обставинам відсічі збройної агресії. І хоча протягом 2018–2021 рр. спостерігається тенденція до зниження кількості зареєстрованих терористичних актів, участі в терористичних організаціях, фінансування тероризму, цю тенденцію не можна розглядати як результат переходу до логіки протидії збройній агресії на противагу антитерористичним практикам.

Головним аргументом є те, що така тенденція була закладена ще у 2017 р., тобто до переходу від АТО до ООС, і за показниками терористичних актів корелює з перебігом самого збройного конфлікту та веденням бойових дій.

По-третє, з початком повномасштабного агресії росії проти України 24 лютого 2022 р. відбулося істотне скорочення кількості зареєстрованих злочинів терористичної спрямованості та лавиноподібне зростання воєнних злочинів (ст. 438 КК України). Так, у 2022–2023 рр. було 148 злочинів, передбачених ст. 258 КК України, що більш ніж удвічі менше за аналогічний показник 2021 р. У 2024 р. облікована кількість таких злочинів була ще меншою – 65. Тобто відбулося ще більш ніж удвічі скорочення рівня таких злочинів. Безумовно, це свідчить про поступову й упевнену зміну концепції правозастосування та підходу до юридичної кваліфікації дій осіб у складі так званих ДНР і ЛНР як колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України). Однак процес цього парадигмального переходу досі не завершено. Він виявляє істотну інертність і залежність від усталених практик кримінально-правової кваліфікації, які, очевидно, не відповідають контексту застосування закону про кримінальну відповідальність. Це добре помітно на практиці притягнення до кримінальної відповідальності за участь у терористичній організації (ст. 258-3 КК України): навіть на тлі значного скорочення реєстрації терористичних актів (ст. 258 КК України), починаючи з 2022 р., все ще зберігається високий рівень реєстрації участі в терористичній організації, що значно перевищує і рівень терактів, і рівень фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України).

Так, вироком Шевченківського районного суду м. Києва від 14 серпня 2023 р. засуджено особу за вчинення злочину, передбаченого ст. 258-3 КК України (за ознакою участі в терористичній організації), яка фактично працювала в незаконно створеному у 2016 р. органі з виконання покарань, вербувала засуджених до співпраці з фсб рф з метою проведення ними підривної діяльності проти України після їхнього звільнення та переправлення на контрольовані урядом України території. При цьому суд констатує: «У квітні 2014 року на території Донецької області створено терористичну організацію “Донецька народна республіка” (далі – “ДНР”), у складі якої з метою здійснення терористичних актів створені незаконні озброєні підрозділи»¹. І далі: «Учасниками терористичних організацій “ДНР” та “ЛНР” здійснюються захоплення адміністративних будівель і ключових

¹ Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 14.08.2023 : справа № 761/26623/22, провадження № 1-кп/761/972/2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113598013> (дата звернення: 28.02.2025).

об'єктів інфраструктури на території Донецької області та Луганської області, акти застосування збройної сили проти держави України, чиниться збройний опір правоохоронним органам України та іншим представникам сил антитерористичної операції (курсив наш. – Ю. О.) у відновленні територіальної цілісності України та забезпеченні правопорядку, вчиняються інші злочини»¹. Зауважимо, що у 2023 р. суд у своєму вирокі вказує на збройний опір силам АТО. Це, звісно, можна пояснити технічною помилкою, що трапляється під час використання шаблонів судових рішень в аналогічних справах. Але проблема є глибшою за просту неухважність працівників судових органів. Слід говорити саме про інертність хибної кримінально-правової політики. Так звані ДНР та ЛНР були і є типовими окупаційними адміністраціями, запровадженими державою-агресором на території України. Спроби легітимізувати їх за допомогою специфічних назв – не більше ніж гра в імітацію. І це було серйозною помилкою з боку української влади – прийняти ці правила гри та діяти відповідно до них, запровадивши згадані симулякри в національне правове поле, юридичний термінообіг і, без належного обґрунтування, фактично вивівши агресора з-під справедливого впливу кримінальної юстиції за злочин агресії, пов'язані з ним воєнні злочини та низку кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки колабораційного характеру.

До речі, у жодному іншому вимірі правової діяльності, крім двоїстої (або ж роздвоєно-суперечливої) національної правозастосовної практики, терористичну діяльність так званих ДНР та ЛНР не вдалося встановити. Так, Міжнародний Суд ООН у справі за позовом України проти росії щодо застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (Україна проти російської федерації) констатував, що російська федерація, не вживши заходів щодо розслідування фактів, які містяться в інформації, отриманій від України, щодо осіб, які ймовірно вчинили злочин, передбачений ст. 2 Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, порушила своє зобов'язання за п. 1 ст. 9 зазначеної Конвенції. Суд відхиляє всі інші подання України щодо Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму². Отже, Міжнародний суд ООН не знайшов достатніх доказів того, що йдеться про терористичну діяльність та участь

¹ Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 14.08.2023 : справа № 761/26623/22, провадження № 1-кп/761/972/2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113598013> (дата звернення: 28.02.2025)..

² Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of

російської федерації у її фінансуванні. Єдине, чого домоглася Україна за цим позовом, – це визнання порушення з боку держави-агресора, яке полягало в бездіяльності щодо розслідування ймовірних фактів фінансування тероризму. І таке рішення видається закономірним.

Примітно, що в іншому обвинувальному вирокі небезпідставно стверджується: «Основною метою діяльності вказаної *окупаційної адміністрації Російської Федерації з ознаками державного утворення* (курсив наш. – Ю. О.) так званої “ДНР” є дії, направлені на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній та інформаційній безпеці України»¹. Сам же винний, як зазначено у вирокі, усвідомлював факт активної підривної діяльності РФ проти України шляхом вчинення злочину збройної агресії та тимчасової окупації території України в Донецькій області². І далі: «ОСОБА_3, бажаючи допомогти в проведенні цієї підривної діяльності та зробити свій особистий внесок в участі у захопленні державної влади України, особисто взяв участь в утворенні та функціонуванні на території Донецької області системи незаконних органів окупаційної влади, у тому числі судових, з метою становлення і зміцнення окупаційної влади та недопущення контролю державної влади в Україні на території Донецької області та винесенні “псевдосудових” актів (рішень) від імені окупаційної влади так званої “Донецької народної республіки” для створення “власної судової гілки влади” “псевдодержавного утворення ДНР”»³. Таким чином, суд цілком обґрунтовано дійшов висновку, що так звані ДНР і ЛНР є окупаційними адміністраціями російської федерації, а метою їх створення була окупація частини території України та здійснення підривної діяльності проти нашої держави. Це аж ніяк не тероризм.

Однак зрештою суд робить парадоксальний висновок щодо кваліфікації дій колишнього судді, які полягали в його участі в незаконному органі влади «Новоазовський районний суд Донецької народної республіки», створеному на тимчасово окупованій території Донецької області, як участь у терористичній організації (ч. 1 ст. 258-3 КК

All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation) // International Court of Justice : офіц. сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/166/166-20240131-pre-01-00-en.pdf> (дата звернення: 28.02.2025).

¹ Вирок Вільнянського районного суду Запорізької області від 25.02.2025 : справа № 175/3321/22, провадження № 1-кп/314/80/2025 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125381304> (дата звернення: 28.02.2025).

² Там само.

³ Там само.

України)¹. Очевидно, що така кваліфікація є хибною та зумовлена тяглістю помилкової антитерористичної політики, запровадженої ще у 2014 р. у відповідь на збройну агресію російської федерації проти України. Відповіддю на збройну агресію має бути політика її відсічі як складова політики забезпечення національної безпеки, миру та міжнародного правопорядку, а не антитерористична політика як елемент забезпечення громадської безпеки. Відповідно цьому має бути і кримінально-правова політика – з відповідними підходами до кваліфікації таких дій як кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, а також проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

У протилежному випадку, продовжуючи дотримуватися антитерористичної логіки як логіки звичайної кримінально-правової політики, довелося б притягати до кримінальної відповідальності будь-яких комбатантів за незаконне поводження зі зброєю (ст. 263 КК України), незаконне перетинання державного кордону України (ст. 332-2 КК України), посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України), що становило б явне та грубе порушення базових і загальновідомих положень міжнародного гуманітарного права. Саме тому Офісом Генерального прокурора України 17 березня 2022 р. видано документ під назвою «Лист-орієнтування про застосування положень міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими та особливостей кваліфікації їх дій за Кримінальним кодексом України», де вказано, що військовослужбовці збройних сил російської федерації «не несуть відповідальності за факт участі у збройному конфлікті» та що раніше відкриті кримінальні провадження підлягають закриттю у зв'язку з відсутністю в їх діяннях складу злочину [4, с. 40].

При тому, що комбатантами за міжнародним гуманітарним правом вважаються не лише військовослужбовці регулярних збройних сил держави (у нашому випадку – російської федерації як держави-агресора), а й усіх інших організованих збройних сил, груп і підрозділів, що діють на боці відповідної держави (ч. 1 ст. 43 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року)². Відповідно, застосування до них інструментів з арсеналу ординарного кримінально-правового впливу, зокрема

¹ Там само.

² Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 28.02.2025).

норм про кримінальну відповідальність за терористичні злочини, вимагало б послідовного застосування й інших кримінально-правових норм, що стосуються звичайних (невоєнно-контекстуальних) кримінальних правопорушень, що, своєю чергою, порушувало б зобов'язання України за міжнародним правом. Водночас це стосується лише комбатантів як законних учасників збройного конфлікту.

Результатом остаточної адаптації кримінально-правової політики України до умов збройного конфлікту має стати перехід до кваліфікації подібних дій, у разі наявності відповідних підстав, за статтями, що передбачають кримінальну відповідальність громадян України за державну зраду, колабораційну діяльність, посягання на територіальну цілісність України. Що ж до бойових суб'єктів – комбатантів, то їхні дії слід кваліфікувати не як участь у терористичних організаціях чи терористичні акти, а як прояви воєнного колабораціонізму та воєнні злочини. Такий підхід зумовлений логікою війни та парадигмою відсічі збройної агресії, що її здійснює російська федерація із залученням частини місцевого населення на тимчасово окупованих територіях – і не лише там.

У цьому ж контексті слід переосмислити практику кваліфікації низки інших діянь, що вчиняються поза межами тимчасово окупованих територій або територій активних воєнних дій, і які нині оцінюються як терористичні акти.

Показовим прикладом неправильної правової кваліфікації дій винних осіб може слугувати так званий Кам'янець-Подільський кейс. Лише коротко нагадаємо основні його обставини. Цивільна особа 5 лютого 2025 р. підійшла до контрольно-пропускного пункту Кам'янець-Подільського районного Територіального центру комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП) із сумкою в руках і попросила передати нібито передачу. У цей момент стався вибух, унаслідок якого тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості отримали вісім військовослужбовців. Цивільна особа, яка доставила вибуховий пристрій до місця злочину, загинула. У подальшому в процесі розслідування Служба безпеки України та Національна поліція спільними зусиллями затримали двох агентів рф. Фігуранти «втемну» використали кур'єра служби доставки, щоб привезти вибухівку до цілі, яку визначили спецслужби рф. Зловмисниками виявились місцевий наркозалежний та 17-річний студент міського коледжу, яких завербували через Telegram-канал із пошуку «легкого» заробітку. Обидва фігуранти діяли окремо, але мали спільного російського куратора. За його інструкцією неповнолітній агент виготовив саморобний вибуховий пристрій. Для максимального ураження він начинив його гайками та обрізками арматури, а для дистанційної детонації спорядив мобільним телефоном. Потім студент заклав вибуховий пристрій у схованку та передав геолокацію своєму куратору з фсб.

Представник російської спецслужби повідомив координати іншому агенту-наркозалежному, який у подальшому забрав вибухівку. Згодом наркозалежний мав доставити вибуховий пристрій під виглядом посылки до будівлі ТЦК та СП. Зрозумівши, що його можуть спробувати ліквідувати як свідка, він замовив доставку. Коли кур'єр прибув до контрольно-пропускного пункту ТЦК та СП, вибуховий пристрій підірвали дистанційно разом із ним¹.

Голова Національної поліції Іван Вигівський на брифінгу щодо події в Кам'янці-Подільському чітко вказав: «Поліцейські ще з минулого року орієнтовані на те, що спецслужби російської федерації конкретно *полюють за всіма Силами безпеки і оборони, в тому числі за поліцейськими, і конкретно за Територіальними центрами комплектування і соціальної підтримки*»² (курсив наш. – Ю. О.). Водночас очільник Національної поліції зазначив, «що є спільне розуміння разом зі Службою безпеки, що це – конкретна атака спецслужб російської федерації з метою створити хибну думку у суспільстві, дестабілізувати ситуацію і створити негативне ставлення до Сил безпеки та оборони в нашій країні»³. Ці судження є певною мірою суперечливими.

По-перше, якщо йдеться про буквально «полювання» за силами безпеки і оборони України, включаючи ТЦК та СП, то це означає лише те, що країна перебуває у стані війни, і ворог намагається знищити провідний соціальний інститут оборонного значення. І в логіці війни це нормально. Ненормальними є, вочевидь, як сама агресія рф проти України, так і численні засоби, які обирає ворог для ведення війни з порушенням норм міжнародного гуманітарного права.

По-друге, мета сформувані хибну думку в суспільстві й викликати негативне ставлення до сил безпеки та оборони – також цілком зрозуміла. Проте проблема полягає в тому, що така мета не є характерною для суб'єктивної сторони складу злочину за ст. 258 КК України «Терористичний акт». Цілі терористичних актів (як обов'язкові ознаки суб'єктивної сторони складу злочину), принаймні відповідно

¹ СБУ та Нацполіція затримали агентурну групу рф, яка на замовлення російських спецслужб підірвала кур'єра з вибухівкою біля ТЦК у Кам'янці-Подільському // Управління Служби безпеки України у Львівській області : офіц. Facebook-сторінка. 17.02.2025. URL: <https://www.facebook.com/ssu.lviv> (дата звернення: 28.02.2025).

² За підривами ТЦК та адмінбудівель поліції стоїть фсб росії, а головна їх мета – дискредитація ролі ТЦК та правоохоронців, – Іван Вигівський // Кіберполіція України : офіц. сайт. 05.02.2025. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/za-pidryvamy-tczk-ta-adminbudivel-policziiy-stoyit-fsb-rosiyi-a-golovna-yix-meta-dyskredytacziya-rol-i-tczk-ta-pravoohoronciv---ivan-vygivskiy-925/> (дата звернення: 10.02.2025).

³ Там само.

до чинного кримінального законодавства та усталених у доктрині підходів (див. праці В. П. Ємельянова [5; 6; 7], Н. В. Коломієць [8] та ін.), не корелюють з тими, що були озвучені на брифінгу. Імовірно, можна говорити про недосконалу конструкцію юридичного складу терористичного акту. Утім, як видається, головна проблема полягає в іншому – у хибному визначенні контексту злочинних дій. Ще раз наголосимо: тероризм за загальним правилом є кримінальним феноменом мирного часу. Ситуація війни докорінно змінює формат правового регулювання, оскільки в ньому з'являється контекстуальний елемент, що визначає кваліфікацію низки кримінальних правопорушень – збройний конфлікт. Суспільно небезпечні діяння, вчинені в цьому контексті, тобто під час збройного конфлікту і задля досягнення його цілей (у випадку з діями спецслужб РФ – цілей агресії), слід розглядати передусім крізь призму воєнних злочинів.

Зміна правозастосовної оптики з антитерористичної на воєнно-контекстуальну неминуче спричинить і зміну кваліфікації злочинних дій. У ній можливо виокремити принаймні дві групи суб'єктів: перша – спеціальні служби російської федерації, які організували злочин та керували його вчиненням; друга – громадяни України, які у співпраці з представниками країни-агресора забезпечили його виконання. Ведучи мову про першу групу суб'єктів та беручи до уваги ту інформацію, яку можливо отримати з відкритих джерел, виявляється, що в контексті збройного конфлікту йдеться про атаку на законну військову ціль (військовослужбовці Збройних Сил України, комбатанти), але незаконними методами – через використання цивільної особи, яка створює хибне враження правомірності її дії, а отже, неможливості її атакувати у відповідь. У категоріях міжнародного гуманітарного права такі дії кваліфікуються як віроломство. Щодо другої категорії, то їхні дії варто кваліфікувати як пособництво вчиненню воєнного злочину (ч. 5 ст. 27 та ч. 2 ст. 438 КК України) та державну зраду за ознакою надання допомоги іноземній державі у проведенні підривної діяльності проти України, вчинене в умовах воєнного стану (ч. 2 ст. 111 КК України).

Таким чином, йдеться не про терористичний акт (ст. 258 КК України), а про воєнний злочин, передбачений ч. 2 ст. 438 КК України, за ознакою інших порушень законів війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України¹, що спричинило загибель людини. Під «іншими порушеннями законів війни» в цьому випадку слід розуміти застосування такого забороненого методу ведення війни, як віроломство.

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 28.02.2025).

Відповідно до п. «b» ст. 23 Гаазької конвенції 1907 р. особливо забороняється віроломно вбивати чи ранили осіб, що належать до нації або армії супротивника¹. Згідно зі ст. 37 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій 1949 р. так само встановлюється заборона віроломства: «Заборонено вбивати, завдавати поранення або брати в полон противника, вдаючись до віроломства. Віроломством вважаються дії, спрямовані на те, щоб викликати довіру противника і примусити його повірити, що він має право на захист і зобов'язаний надати такий захист згідно з нормами міжнародного права, застосовуваного в період збройних конфліктів, з метою обману такої довіри. Прикладами такого віроломства є дії:

a) симулювання наміру вести переговори під прапором перемир'я або симулювання капітуляції;

b) симулювання виходу із строю внаслідок поранення або хвороби;

c) симулювання володіння статусом цивільної особи або некомбатанта; і

d) симулювання володіння статусом, що надає захист, шляхом використання знаків, емблем або форменого одягу Організації Об'єднаних Націй, нейтральних держав, які не є сторонами, що перебувають у конфлікті»².

У Кам'янець-Подільському кейсі цивільна особа – кур'єр, який приховано доставив вибуховий пристрій до будівлі ТЦК та СП, – була використана представниками держави-агресора для того, щоб викликати довіру до її статусу та намірів, не пов'язаних із веденням бойових дій і завданням шкоди життю та здоров'ю військовослужбовців Збройних Сил України. Саме ця обставина зумовила можливість наближення на критично близьку до військовослужбовців відстань із подальшим їх ураженням внаслідок дистанційного підризу вибухового пристрою.

Показовим також є те, що до складу злочину, передбаченого ст. 258 КК України, не було внесено змін і доповнень, пов'язаних із такою обтяжуючою обставиною, як вчинення теракту в умовах воєнного стану (за аналогією з державною зрадою, диверсією та низкою інших кримінальних правопорушень). Це, звісно, можна було б

¹ IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : від 18.10.1907 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222 (дата звернення: 28.02.2025).

² Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 28.02.2025).

розглядати як прояв непослідовності в адаптації кримінального законодавства до викликів війни. Проте з нашої перспективи у випадку застосування ст. 258 КК України доцільно говорити про усвідомлений підхід, що відображає розуміння відмінностей між контекстами війни й тероризму. Ці явища різні за своєю природою та вимагають відмінних підходів до кваліфікації зовні схожих суспільно небезпечних діянь.

Проте варто бути свідомим і того, що перспектива припинення бойових дій на території України поєднана з низкою криміногенних ризиків перехідного періоду, серед яких кримінальний екстремізм і тероризм. Тому, відмежовуючи антитерористичну політику від політики правового забезпечення відсічі збройної агресії, варто все ж формувати готовність сектору безпеки нашої держави до оперативного й адекватного реагування на імовірні виклики саме терористичної спрямованості. Останні можуть бути пов'язані зі спробами держави-агресора делегітимізувати й дискредитувати органи державної влади, спровокувати міжнародне ускладнення або із впливом окремих осіб на ухвалення рішень органами державної влади чи приверненням уваги до своїх поглядів, як-от у справі підриву трьох бойових гранат депутатом Керецьківської сільської ради Хустського району Закарпатської області у приміщенні цієї ж сільської ради, внаслідок чого 25 осіб зазнали тілесних ушкоджень різного ступеня, двоє з яких померли¹.

Висновки

Конфлікт логік миру і війни у вимірі конкуренції антитерористичної та антивоєнної парадигм призводить до неправильного застосування закону, порушень принципу рівності громадян перед законом і, як наслідок, порушення принципу верховенства права. Таку ситуацію слід усунути негайно. Цього можливо досягти передусім на рівні діяльності органів досудового розслідування через роз'яснення, листи-орієнтування Генерального прокурора щодо підходів до кваліфікації діянь, а також на рівні судової практики – через правові позиції Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду.

Список бібліографічних посилань: 1. Данильченко Ю. Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія : монографія. Харків : Золота миля, 2018. 478 с. 2. Данильченко Ю. Б. Визначення змісту терористичного акту в епоху інформаційного суспільства. *Наше право*. 2017. № 3. С. 51–57. 3. Сокурєнко В. В. Кримінологічні засади протидії воєнно-агресивній злочинності в контексті збройного конфлікту в Україні : монографія.

¹ Вирок Свалявського районного суду Закарпатської області від 22.11.2024 : справа № 306/762/24, провадження № 1-кп/306/222/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123228999> (дата звернення: 28.02.2025).

Харків : Право, 2024. 576 с. **4.** Навроцький В. О. Про так званий «імунітет комбатанта». *Право України*. 2023. № 5. С. 39–54. DOI: <https://doi.org/10.33498/luuu-2023-05-039>. **5.** Ємельянов В. П. Антитерористичне законодавство: поняття, система, шляхи вдосконалення : монографія. Харків : Право, 2016. 88 с. **6.** Ємельянов В. П. Злочини терористичної спрямованості : монографія. Харків : Рубікон, 1997. 160 с. **7.** Ємельянов В. П. Питання вдосконалення кримінально-правових норм, спрямованих на протидію тероризму // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 13–14 жовт. 2011 р.) / Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» ; Ін-т вивч. проблем злочинності Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2011. С. 292–296. **8.** Зайцев Г. В., Коломієць Н. В. Диверсія та терористичний акт, проблеми кваліфікації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2023. № 6. С. 571–575. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.100>.

Надійшла до редколегії 06.03.2025

Прийнята до опублікування 11.04.2025

Orlov Yu. V., Shchebetun S. V. Problems of Formation and Implementation of the Criminal Law Policy of Counteraction to Terrorism and Armed Aggression

The article is devoted to the study of the problem of formation and implementation of the criminal law policy of counteraction to terrorism and armed aggression. It identifies, describes and explains the existing contradictions between the logics of peace and war in the dimension of competition between the anti-terrorist and anti-war paradigms. It is proved that they lead to misapplication of the law and violations to the principle of equality for citizens before the law. In addition, the ways of eliminating contradictions are proposed by changing approaches to the qualification of terrorist crimes, taking into account the armed conflict as a contextual element in the composition of relevant socially dangerous acts.

The final adaptation of the criminal law policy of Ukraine to its implementation in the context of the armed conflict should result in the transition to the qualification of such actions, and in cases where there are grounds for this, under articles providing for criminal liability of Ukrainian citizens for high treason, collaboration, and encroachment on the territorial integrity of Ukraine. As for the combatants, their actions should be qualified not as participation in terrorist organisations, not as terrorist acts, but as a manifestation of military collaborationism, as war crimes. This is required by the logic of war and the paradigm of repulsing the armed aggression carried out by the Russian Federation with the support of a part of the local population of Ukraine. In the same context, it is necessary to rethink the practice of qualifying a number of other acts committed outside the occupied territory or the territory of active hostilities and currently being legally assessed as terrorist acts.

It is emphasised that the prospect of cessation of hostilities on the territory of Ukraine is combined with a number of criminogenic risks of the transition period, including criminal

extremism and terrorism. Therefore, by distinguishing the anti-terrorist policy from the policy of legal support for repelling armed aggression, it is necessary to form the readiness of the security sector of our state to respond promptly and adequately to possible terrorist challenges. The latter may be related to the aggressor state's attempts to delegitimise state authorities, provoke international complications, etc.

Keywords: terrorism, terrorist act, aggression, contextual element, armed conflict, war crime, collaboration, treason, criminal law policy, qualification.

